

premalo klaje pa ni zmirom vzrok, da ovce volno pukajo, ker večkrat je pokvarjen želodec in prevaga-joča kislina v njem vzrok navedene napake. Gospodar po vsem tem tedaj ne bode napak storil, ako skusi pukanje volne s tem pregnati, da ovcam v hlevu več klaje daje, in če že družega ne, da jasli naloži s slamo, po kateri nesite ovce segajo. Dobro pa tekne še posebno takim ovcam sol.

Gospodarske novice.

* *Anadolin* se imenuje novo gnojivo, katero kmetijski časniki toplo priporočajo vrtnarjem in cvetličarjem, ki cvetlice izrejajo v loncih ali družih posodah. *Anadolin* je zmes raztopljenih soli po sestavi današnjih prvih kulturnih kemikov, katera — kakor pravijo — silno pospešuje rast in razvitek rastlin, ki jih potem ni treba presajati. Po naznanilu „*Frauent. Blätter*“ prodaja *anadolin* apotekar Brockman v Arnstadt na Nemškem, ki ni drag in poskušnje vreden.

Vprašanje in odgovor.

Iz Zag. na Notranjskem je „*Novicam*“ došlo dvojno vprašanje:

1. Kako pomagati ali kaj narediti s kravo, katera se je od pusta lanskega leta do 10. sušca letošnjega leta 8krat pojala ter tudi vselej pripuščena bila?

2. Pri nas, kakor sploh po Pivki in Krasu imamo, ker nimamo živih izvirkov, mnogo kapnic, al v njih nam hudo nagajajo živalice (uši), da si tudi jih skušamo s soljo pregnati, pa nič ne pomaga. Prosim torej, ako je sl. vredništvu kak drug pripomoček znan, dobrega sveta.

Odgovor vredništva. Na 1. vprašanje Vam moremo koj odgovoriti sledeče: Krava, ki se blizo v enem letu, in to brez vspeha, 8krat poja, boleha za pojatnico, katero so prejšnji čas imenovali „*francoze*“ zato, ker se, nekako enako človeškim sifilitičnim kondilomom, pri tej bolezni sčasoma na prsni in trebušni mrenici napravijo bradovični izrastki, veliki kakor prosó, grah ali lešnik in še večji, različne barve in oblike, ki ali posamno stojé ali se pa na navedenih organih kakor jagode na grozdu vkupej držijo. Dokler te bradovice ne motijo opravil pljuč, srca, želodca, jeter itd., je živina še zdrava videti in je tudi dobro rejena. Taki „*francozi*“ se imenujejo „*tolsti sli debeli francozi*“. Ko pa čedalje več tacih bradovic narašča na mrenici pljuč, srca itd., začne živina očitno hirati, težje sopsti, pokašljevati itd., in to so potem „*suhi*“ ali „*kumerni*“ francozi. — Zdravila zoper to bolezen, ki več let trpeti more, ni nikakoršnega. Lastnik take živine najbolje stori, ako jo brez odlašanja, dokler je še dobro rejena, zakolje, kajti zdaj je mesó njeno za vžitek še dobro. Ko je živina hirati in sušiti se začela, postane mesó malovredno in se zavoljo tega v mesnici celó prodajati ne sme, in še za dom porabiti le pod tem pogojem, da se tisti deli, na katerih so bradovice, zavržejo. —

Da na 2. vprašanje moremo temeljit odgovor dati, prosimo nekoliko obširnejega popisa, kako so narejene kapnice: ali dobivajo vode izpod kapa napeljane ali jih napaja le deževje izpod neba, kakošna so tla kapnic, ali živina o napajanji v nje stopa itd.

Sosed Zanikernik.

Podučna kratkočasnica.

Danes, dragi moji, Vam hočem predstaviti nekega soseda, ki je mnogim našim gospodarjem zmirom za

petami, ki jim goldinar za goldinarjem iz mošnje krade ali prav za prav zmirom za to skrbi, da jim goldinar še v mošnjo ne pride; on je, ki mnogo naših kmetovalcev sčasoma na kant spravlja.

Kdo pa je ta naš sovražnik? — bodo me naši bralci radovedno vprašali.

Sosed Zanikernik je.

Ta sosed je še huji kakor davkar. Davkar pride morebiti le vsake kvatre in tirja plačila, sosed Zanikernik — pa jim je zmirom za petami.

Pa — mi bo rekel ta in uni — jaz nikoga ne vidim, ki tako z mano počenja.

Ravno to pa je žalostno in velika nesreča, da ne vidiš svojega sovražnika.

Ker sem od nekdej srčen prijatelj kmetijskega stanú, od katerega ves svet vé, da je steber človeštva, pa tudi velika bremena nosi, zato hočem poskusiti, vam narisati sovražnega soseda, ki bi ga radi poznali. Poslušajte tedaj!

Sosed Zanikernik ni iz mesá in krvi, z očmi ga tedaj ne morete videti, spoznati pa ga morete iz delovanja njegovega.

Če vidite, na primer, gnojni kúp tako položen, da ga solnce prepeka, veter suši, dež izpira pod kapom, da se „*zlata voda*“ gospodarstva — gnojnica — izteka po dvorišči ali ulicah, — ali če v več majhnih kupičih gnoj celo zimo na polji leži tako, da spomladi ni družega nič videti, kakor suha stelja — no, vidite, tû gospodarji sosed Zanikernik.

Če vidite prav sloke krave, ki jih ni družega kakor kost in koža, umazane po stegnih in po vampu z blatom, — glejte! to je delo soseda Zanikernika.

Če vidite suho pokveko, ki mu junec pravijo, pa je bolj kozlu kakor biku podobna, in je to revše za pleme velikemu številu krav, misliti si smete, da tû je sosed Zanikernik župan.

Če greš memo polja, prerašenega s plevelom, pravo boš žadel, če rečeš, da to polje je lastnina soseda Zanikernika.

Če spomladi greš memo sadnih vrtov in vidiš drevje polno gosenic, ne boš napačno sodil, ako rečeš, da je vrt soseda Zanikernika in pod nadzorstvom župana, ki je iz žlahte Zanikernikove.

Če potuješ na planino, pa ne najdeš ondi nobenega zavetja, ki bi molžno živino pozimi varovalo mraza, poleti pa solčnega pripeka, dežja itd., reči smeš, da tû je sosed Zanikernik planinsk varuh.

Tako bi Vam, dragi bralci, še brez konca in kraja lahko našteval znamenj, po katerih se spoznava sosed Zanikernik, pa mislim, da vam to zadostuje, tega sovražnika kmetijstva natanko poznati.

Gotovo pa ste se iz tega popisa prepričali, da soseda Zanikernika je nemudoma treba pognati iz vsake hiše, da si s tem preženete mnogo gospodarskih skrbi, ki Vas zdaj tarejo, in da se namesti nadlog blagostan povrne v vaše gospodarstvo!

Podučne stvari.

Blaznice (norišnice),

kakoršne morajo biti, in kaj je njih namen.

Spisal dr. Karol Bleiweis, primarij deželne blaznice Kranjske.

(Dalje.)

Misli, kako naj so vredjene blaznice, ali imajo v njih ločeni biti ozdravljivi od neozdravljivih blaznih itd., spremenile so se sčasoma zeló. Norišnice, ki so bile zidane prejšnja leta, se zeló razločujejo

od današnjih, vendar bile so o svojem času zgledni zavodi in so še zdaj dobre za rabo. Dandanes se blaznice tako vredujejo, da so prostori za oskrbnništvo in gospodarstvo popolnem ločeni od bolniških oddelkov, a vendar se lahko pride iz teh do unih, — tudi morajo biti možki oddelki od ženskih kolikor mogoče oddaljeni, — za vsak spól morajo biti posebna sprehajališča, — prostori za raznovrstna dela blaznih se nahajajo na moški in ženski strani. Vsaka dobro vredjena blaznica ima za vsak spól po več razredov, ki so po bolj ali manj prostornih mostovžih ali pa po nadstropjih ločeni; v nekaterih norišnicah so celo posebne hiše za posamezne razrede bolnih.

Na tak način je mogoče, popolnem ločiti mirne od nemirnih, snažne od nesnažnih, prebolele od onih, ki imajo kronične telesne bolezni in pa le nekatera znamenja blaznosti, neprenehoma nemirne in divjajoče od onih, ki postajajo včasih razburjeni; tudi za mirne blazne izobrazenih stanov se nahajajo posebni oddelki; ako so pa izobrazeni blazni vedno nemirni, divji ali nesnažni, potem se ve da je taka ločitev nepotrebna, ki ne koristi bolnim, pa napravlja deželi nepotrebni velikih stroškov.

V boljše vredjenih norišnicah se nahajajo prostori, v katerih prebivajo blazni podnevi; tudi se skrbi za to, da so prostori po številu v njih bivajočih blaznih dostojno veliki, da so zračni, svitli in dovolj gorki. V ta namen so spalni in dnevni prostori v raznih nadstropjih, ali pa eden zraven drugega; tudi se široki mostovži v nekaterih bolnišnicah porabijo za bivališče blaznih podnevi.

Nove blaznice se večidel in najbolje razsvetljujejo s plinom (gazom); kurjava pozimi je v kleti, od kodar se gorki zrak po cevih razširja po vseh nadstropjih. Taka naprava je zelo koristna, prvič zaradi tega, ker blazni ne pridejo do ognja in se tako odvrča vsaka nesreča, — drugič zato, ker se po taki kurjavi dá razgreti več prostorov. Navadne naše peči se nahajajo v nekaterih blaznicah le v oddelkih, kjer bivajo mirni, a tudi tam morajo mesteje imeti ključalnice, katero more le strežaj odpreti. Kurjava s tolikimi pečmi veliko stane in je bolj nevarna, kakor kurjava z vročim soparom. — Prostori pa se ogrevajo ali z vročim vodnim soparom ali pa z vročim zrakom; v novejšem času se združujeta oba načina tako, da je v pripravnem kotlu voda, katera se po vročem soparu bolj ali manj razgreva in po vseh nadstropjih razširja.

V vsakem oddelku so kopališča, katera so za ozdravljevanje blaznih neobhodno potrebna. Kopališče z dvema ali tremi banjami in slapom (douche) mora biti blizu stanovališč, da se bolni ne prehladijo in ne vtrudijo po kopelih.

Na vsakem oddelku mora biti po eno ali dvoje sobic, da se morejo osamotiti včasih razburjeni blazni za nekoliko ur; ondi ostanejo tudi ponoči v družbi strežaja, dokler se ne pomirijo, kajti dobro ni, če se predstavijo zavoljo začasne razburjenosti takoj na kak drug oddelek.

Oddelek za neprestano besne (divjajoče) mora imeti več sobic za osamotenje, ki imajo posebno napravo. Okna njihova so ali visoka nad tlami ali pa v navadni višini, šipe pa iz tako močnega in debelega stekla, da se lahko po njih skače, pa se ne starejo; tudi morajo trdno omrežena biti in tako narejena, da se po potrebi otemniti dadó. Vrata teh sobic so debela in močna, se odpirajo in zapirajo samo od zunaj, in imajo majhno luknico, skoz katero se opazuje blazni tako, da on tega ne čuti. Sobice za osamotenje na tem oddelku se imenujejo celice, ves oddelek pa se zove oddelek besnih.

V nekaterih še novejših blaznicah se pa nahajajo v tem oddelku vsakovrstne čudne naprave, ki so le ostanki onih starejših časov, ko so blazne le kakor hudodelnike zatvorili in se ni poskušalo, jih ozdraviti. Dandanes so te celice enake navadnim sobicam, le okna so trdno izdelana, steklo je močno, zatvornice pri oknih so iz trdega in močnega lesa, se trdno zapró; vrata so močna, se morajo posebno dobro zaklepati, zid in tla so z oljnato barvo prevlečena, da se dobro in lahko snažiti dadó; vsi vogli v sobici so oglašeni, da se besnik nikjer poškodovati ne more; tudi za kurjavo in zračenje je dobro skrbjeno. S tako napravo je celica podobna navadni sobi, kamor se postavlja vsakovrstno hišno orodje. Take celice vtisek na bolnika ni neprijeten; ves ta oddelek blaznice je potem zelo podoben dobro vredjeni bolnišnici, in zgublja nekdanjo strahovitost pri občinstvu.

Vrti morajo biti v bližini oddelkov. Senčnata drevesa, cvetlice, prijetne vrtno naprave, klopi in vrtno hišice so potrebščine, ki se dandanes nahajajo na vrtilih vsake dobre norišnice. Tudi na vrtu morajo biti ločeni spóli in blazni po različnosti bolezni; mirni morajo biti oddaljeni od nemirnih, da se brez motenja sprehajajo in okrevajo v dobrem zraku. Taka razdelitev tudi strežajem olajša nadzorstvo. Pomanjkanje takih pregrajenih vrtov bil bi velik pogrešek, katerega odpraviti mora biti skrb vsacemu dobremu vodstvu.

V vsaki dobro vredjeni blaznici so delalnice za bolnike: mizarnice, šivarnice, čevljarnice, pa tudi prostori za pletenje slamnic, za pripravljanje sočivja, kuhinja, perilnica, sušilnica. Povsod tū vspešno pomagajo blazne ženske.

Prav koristno je, če ima blaznica kaj polja in živine. Tam najdejo blazni kmetje sebi primerno delo, pa se tudi gnoj in marsikaj drugega dobro porabi na korist zavoda.

Poskusilo se je v novejšem času, in to z dobrim vspehom, nastanovati mirne blazne v navadnih hišah, se ve, da pod dobrim varstvom in v bližini blaznice. Take naselbe blaznih imenujejo se „kolonije“, ki so pod nadzorstvom vodje norišničnega; blazni se tū pečajo s poljedelstvom in živinorejo, zato morajo imeti take kolonije dovolj svetá. Skušnje so učile, da precej veliko število blaznih ne potrebuje dragega bivanja v norišnici, in da se brez nevarnosti morejo nastaniti v navadnih hišah, le skrbeti je treba, da se pazljivo čuje nad njimi in da se brž prestavijo v blaznico, ako postanejo bolj nemirni. Ker so norišnice sedanji čas povsod prenapolnene, dobile bodo kolonije še vedno večo veljavo zato, ker se dadó z manjšimi stroški vrediti in se tako prihrani stroškov deželi in davke plačevajočim deželanom. — Največa taka kolonija (naselbina) je Belgijska vas Geel, v kateri že čez sto let vaščani oskrbljujejo blazne različnega stanú. Blizo tisoč blaznih biva v tej vasi, katera šteje 9000 prebivalcev. Blazni seljaki uživajo tu precej prostosti; oni opravljajo vsa dela v družbi zdravih, a tudi uživajo z njimi primernih veselje in zabav. Ravná se tam lepo z blaznimi; brez dovoljenja zdravnikov nikakoršna sila ni dopuščena. Samoumori so redki in telesno zdravje je sploh tam takó dobro, da so se našli leta 1838. čez sto let stari blazni. Pobegnili jih do zdaj ni mnogo, ker je vas Geel s tako goščavo obdana, da nihče ne more lahko pobegniti. Vendar ima tudi ta kolonija mnogo napak, kar se pa zboljšati trudijo ondotni zdravniki. Kolonije so živ dokaz, da morejo mnogi blazni bivati v veliki prostosti in brez posebnega nadzorstva, kar zavodu vsakako manj stroškov prizadene. Tudi sedanjo našo blaznico na Študentcu smemo vvrstiti kolonijam, kajti tudi tū stanujejo blazni v raznovrstnih poslopih brez

omreženih oken in posebnih priprav; delajo na vrtu in polju tudi zunaj ozidja; hodijo v bližnjo cerkev, napravljajo izlete v Ljubljano in okolico, uživajo tedaj tudi tu obilne prostosti.

Dalje naj še omenim to, da se v vseh blaznicah skrbi za to, da imajo blazni primerno zabavo, kegljišča itd., za bolj premožne bolnike tudi biljard in dvorano, kjer pojó, igrajo in plešejo.

V norišnici mora pa tudi biti kapelica za službo Božjo, potem majhna lekarnica in knjižnica.

Skusil sem v tem popisu razložiti na kratko vse, kar se vidi in najde, ko se pride v dobro vredjeno blaznico. Prepričal se je lahko vsak, da se le celó malo razloči od dobro vredjene bolnišnice, da se pa tudi v njej ne najde posebnih in skrivnostnih naprav, ki jih opisujejo včasih pisatelji v svojih povestih zato, da je pripovedka čitateljem bolj mikavna.

S tem sem dovršil prvi del svoje naloge.

V drugem delu govorim o tem, kaj ima doseči dobra norišnica.

Ozdravljivi bolniki morajo se v norišnici ozdravljati, neozdravljivi pa naj najdejo svoji bolni osebnosti primerno domačijo, — to je, na kratko rečeno, cilj in konec dobre norišnice.

Nekatere telesne bolezni se lahko v prvem hipu spoznajo za neozdravljive, tako bolni hirajo in kmalu umró. Ravno tako je tudi pri nekaterih boleznih uma. Mnogo blaznih se takoj more razglasiti za neozdravljive; drugi se izprva boljšajo, a kmalu tudi pri največi skrbljivosti začno hirati, kakor je to včasih pri pljučnici, pri vnetji prsnih mrén, pri revmatični hromoti itd., — v preteku teh bolezni nastane neozdravljiva jetika ali mrtudnost.

Prva in najbolj imenitna naloga zdravnikova je odločiti, v katero vrsto spada novo sprejeti bolnik. Važno je to za ozdravljenje bolnika, še bolj pa za njegovo rodovino ali žlahto. Za ozdravljivega bolnika rodovina gotovo raji in več žrtvuje, kakor za neozdravljivega; ona bo domá vse tako vredila, da bo za-nj prav, ako ima priti zopet domú. Nikar naj se tedaj rodovini ne vcepi neizpolnljivo upanje; tem hujše je za-njo, ako pozneje up splava po vodi! Ni ne človeško, ne priljudno, obljubiti žlahti ozdravljenje bolnikovo, pozneje pa preklicati besedo. Tudi le koristi zavodu to, da se izprva podučuje žlahta o stanu bolnikovem; tako se prestrižejo neopravičene zahteve in nade. Res je, da se v prvem hipu ne dá konečno določiti, ali je blazni ozdravljiv ali ne; zato treba zdravniku daljšega odloga, v katerem opazuje bolnika, in iz tega opazovanja potem dobi podlago za svojo prognozo.

Tudi pri bolnikih, ki se ne morejo popolnem ozdraviti, se posreči večkrat odstraniti sčasoma nekatere za bolnika in žlahto posebno nestrpljive prikazni, da je potem bolniku mogoče bivati zunaj blaznice.

Včasih je spoznanje bolnega uma pri nekaterih blaznih jako težko zato, ker skoraj vsa opravila možganov vršijo se popolnoma redno in se blaznost vrtí le v zeló ozki meji tako, da občinstvo dostikrat trdi, da je človek zdrav, zdravnik ga pa vendar pripoznava za zeló nevarnega bolnika. Tak interesanten slučaj bil je nek posestnik v okolici Ljubljanski, katerega nepremična ideja se je koncentrirala na dve osobi, in je blaznost v tistem trenutku, ko glavne osebe ni več vmes bilo, skoro popolnem prešla. Bil je ta mož oženjen več kot 16 let s prav pridno in pametno gospodinjo; na majhni svoji kmetiji živela sta dobro in zadovoljno, imela sta 12 otrok, a samo 5 ostalo je živih. On je bil zmirom varčen, trezen gospodar in zdravega uma. Neka večera bil je v bližnji vasi v veseli družbi, ondi se je vpijanil, in domú gredé obleži v snegu. Zjutraj

ga najdejo vsega trdega, vendar oživil se je še, a prsti nog so mu pozebli. Ležati je moral domá več tednov, in začel takrat pijančevati. Dalje časa trajajoči navali krvi v možgane rodili so pri njem blaznost. Imel je strašne halucinacije in vizije; slišal je glasove in videl podobe, ki so ga vedno vznemirjale in razburjale zato, ker so izbudile misel o nezvestobi svoje že precej stare soproge. Za njenega ljubčeka si je domišljeval soseda, že čez 60 let starega in pobožnega moža, ki se za take mladostne stvari še zmenil ni. Odlej začelo se je pravo peklo v hiši; trdil je, da je le prvi otrok njegov, vsi drugi pa sosedovi; preganjal, žugal in tepel je ženo, otroke in soseda ljubimca, vsi so morali večkrat bežati iz hiše. Postal je tako nevaren svoji rodovini, katera se je konečno vendar smilila vaščanom, da so ga pripeljali v blaznico, čeravno je marsikateri bil popolnem prepričan, da mož ni blazen. In res moram konstatirati, da dolgo nisem ne najmanjšega znamenja blaznosti na njem našel: govoril je v vseh stvaréh tako pametno, védel se tako dobro, da sem se še le po njegovi konfrontaciji s ženo mogel prepričati, da mu fiksna ideja po glavi roji in da more ta domišljija po bolnem njegovem umu ognjeno izslikana postati za rodovino zeló nevarna, — a da jo on zatajiti skuša. Ker se je v blaznici mirno in pametno vedel, vžival je v njej precej prostosti; delal je kmečke mošnjice za denar in večkrat je šel s strežajem v mesto kupovat usnja in druge za tak fabrikat potrebne tvarine. Eno nedeljo napravlja strežaja, da gresta v bližnjo krčmo; tu strežaja prav po zvijaško napojí, in ko iz krčme proti blaznici koráča, mu uide. Naravnost beží domú. Bil je par tednov manj siten in razburjen, gotovo je storil to strah pred blaznico. Neko jutro pa je povabil soprogo, da naj gre z njim v mesto. Ko pa sta zunaj vasi na polji, jo zgrabi, vrže na tla in ji s pipčkom prereže žile na nogah in rokah. Ko so na krik hiteli vaščani ženi na pomoč, beží. Poskrival se je tri dni na močvirji, potem se pa sam oglasil pri sodniji, da bi ga zarad tega dejanja zaprla. Sodnija ga izroči blaznici, v kateri je kakor poprej bil eden najbolj mirnih in delavnih bolnikov. Žena vsled hude krvavitve in velicega straha začne hirati in umrje za jetiko. Jaz mu to povem z namenom in v trdni nadi, da bo smrt večletne njegove tovaršice napravila močan vtis na njegov bolni um in se bodo morebiti spremenila njegova bolna čutila. Utegnil bi potem živeti v prostosti, posebno, ker je bila glavna oseba njegove domišljije se preselila v boljšo deželo. In res! nisem se motil; bil je nekaj dni osoren in zamišljen, postal je bolj mehkega srca in videl sem ga večkrat jokati. Pozval sem otroke njegove v blaznico; on jih sprejme dobro in se lepo z njimi pogovarja. Kmalu potem prosi žlahta in vaščani, naj ga izpustim domú, ker so otroci sirote in kmetija brez gospodarja. Udal sem se prošnjam, ker sem bil prepričan, da bode živel brez nevarnosti pri svojih. In zopet nisem se motil. Postal je zopet dober gospodar in dober oče vsem peterim otrokom, ne vpijani se več, le od onega soseda noče nič vedeti. Ne najmanjše znamenje blaznosti se ne vidi na njem, vendar ni zdravega uma, a blaznost njegova je postala tako slabotna, skrita, da jo more zaslediti le izveden opazovalec.

Književstvo slovansko.

* „Hrvatski dom“, akademičko-literarno društvo v Zagrebu, bode letos izdal „Almanak“, ki bode obsegal najmanj 20 pól različnega gradiva: pesem, pripovedek in raznoterih poučnih stvari. Koncem julija meseca pride na svitlo. Naročna cena mu je 1 gold., ki se po-